

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

4 (11) '2003

ДОДАТОК

Свідоцтво
про державну
реєстрацію
серія KB № 5049
від 11 квітня 2001 р.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Засновано
у 2001 році

Передплатний індекс
23823

ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС

4(11) 2003 - ДОДАТОК

Засновники:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ АПН УКРАЇНИ
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Головний редактор:

Віктор АНДРУЩЕНКО,

доктор філософських наук, професор, член-кореспондент АПН України, директор Інституту вищої освіти АПН України

Редакційна колегія:

Віталій БАБАК,

доктор технічних наук, професор, ректор Національного авіаційного університету

Віль БАКІРОВ,

доктор соціологічних наук, професор, ректор Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна

Іван ВАКАРЧУК,

доктор фізико-математичних наук, професор, ректор Львівського національного університету ім. І.Я.Франка

Микола ЄВТУХ,

доктор педагогічних наук, професор, академік-секретар відділення Вищої школи АПН України, академік АПН України

Михайло ЗГУРОВСЬКИЙ,

доктор технічних наук, професор, академік НАН України, ректор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

Іван ЗЯЗЮН,

доктор філософських наук, професор, академік АПН України, директор Інституту професійної освіти АПН України

Василь КРЕМЕНЬ,

доктор філософських наук, професор, міністр освіти і науки України, президент Академії педагогічних наук України, академік НАН України

Іван КУРАС,

доктор історичних наук, професор, віце-президент НАН України, директор Інституту політології та етнопонаціональних досліджень НАН України, академік НАН України

Олекса ОНИЩЕНКО,

доктор філософських наук, професор, академік-секретар НАН України, директор Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського, академік НАН України

Бібліотека

*Інституту вищої освіти
АПН України*

Ганна ОНКОВИЧ,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу Інституту вищої освіти АПН України (заступник головного редактора)

Геннадій ПІВНЯК,

доктор технічних наук, професор, академік НАН України, ректор Національної гірничої академії України

Віктор СКОПЕНКО,

доктор хімічних наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка

Валерій СМОЛІЙ,

доктор історичних наук, професор, академік НАН України, директор Інституту історії НАН України

Михайло СТЕПКО,

кандидат фізико-математичних наук, професор, заступник міністра освіти і науки України

Петро ТАЛАНЧУК,

доктор технічних наук, професор, академік АПН України, президент Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Василь ТАЦІЙ,

доктор юридичних наук, професор, академік НАН України, ректор Української національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого

Юрій ШЕМШУЧЕНКО,

доктор юридичних наук, професор, академік НАН України, директор Інституту держави і права НАН України

Микола ШКІЛЬ,

доктор фізико-математичних наук, професор, академік АПН України, ректор Київського національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова

Редакційна колегія з напрямів:

педагогіки – Надія БІБІК, Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО, Леонід КАНЩЕНКО,

Галина КОЗЛЯКОВА, Олексій МОРОЗ, Тамара ЯЦЕНКО

психології – Іван БЕХ, В'ячеслав КАЗМІРЕНКО, Сергій МАКСИМЕНКО,

Віталій ТАТЕНКО, Юрій ТРОФИМОВ

філософії – Петро ГНАТЕНКО, Леонід ГУБЕРСЬКИЙ, Анатолій КОНВЕРСЬКИЙ, Валентин

КРИСАЧЕНКО, Володимир ЯРОШОВЕЦЬ

політології – Микола ГОЛОВАТИЙ, Федір КИРИЛЮК, Микола МИХАЛЬЧЕНКО, Віктор

ПАЗЕНОК, Віталій СКУРАТІВСЬКИЙ

економічної теорії – Віталій БОБРОВ, Володимир ЄВТУШЕВСЬКИЙ, Юрій НІКОЛЕНКО,

Антон ФІЛІПЕНКО, Дмитро ЧЕРВАНЬОВ

Відповідальний секретар

кандидат історичних наук

Павло КУЛЯС

Адреса редакції:

01014, м. Київ–14, вул. Bastionна, 9.

Інститут вищої освіти АПН України

Тел. 290-13-68, 290-08-04

Схвалено рішенням вченої ради Інституту вищої освіти АПН України
(протокол № 7 від 26 червня 2003 року)

**Олена
МАМЧИЧ**

ЛІНГВІСТИЧНА ОБІЗНАНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

© О. Мамчич, 2003

Система освіти має забезпечувати «підготовку людей високої освіченості й культури, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку ...», — проголошено «Національною Доктриною розвитку освіти України у XXI столітті». [8, 4]

Згідно з галузевими стандартами, визначеними Законом «Про вищу освіту», «освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника вищого навчального закладу відображає цілі вищої освіти та професійної підготовки, визначає місце фахівця в структурі галузей економіки держави і вимоги до його компетентності ...» [6, 6]

Відомо, що мова та мовлення обслуговують сферу комунікації. Ще не так давно, у 80-ті роки XX століття, мова та мовлення розглядалися дослідниками ізольовано від комунікації. Але саме відтоді в лінгвістиці, а потім і в психолінгвістиці почав складатися так званий «комунікативний підхід». Звернення до проблем комунікації було обумовлене розвитком системної методології і безпосередньо пов'язане з процесом семантичного аналізу тексту. Отже, у зв'язку з формуванням комунікативного підходу текст став розглядатися не окремо, а «як продукт та компонент комунікативного процесу».

Адже мовлення використовується для спілкування, взаємовпливу, організації соціальних

контактів, обслуговування певних життєвих ситуацій. Основна ідея О. Потебні полягала в тому, що мова породжує думку. Це означає, що мовний матеріал можна назвати матеріалом для вивчення розвитку думки.

Основні розділи граматики, зокрема синтаксис, на наш погляд, безпосередньо впливають на розвиток розумової діяльності особистості, вчителя особливо. Вміння побудувати речення — це вміння довести до оточення взаємодію граматичних понять і категорій. Адже, на думку О. Потебні, рівень предикативності у мові завжди пов'язаний з еволюцією свідомості. З огляду на це рівень граматичних умінь та навичок відповідно свідчить про певний розвиток інтелекту, мови, мовлення особистості. Не викликає сумнівів, що ступінь інтелекту студента, майбутнього педагога початкової школи, — це відповідний рівень спілкування, навіть певна стратегія спілкування, адже оцінка особистості залежить від того, як людина виявляє себе у мовленні. Володіючи мовою, особистість оперує своїм розумом і виявляє рівень його розвиненості.

Суттєвим, на наш погляд, є те, що кожна складова частина свідомості — споглядання, судження, висновок — співвідносна з певною граматичною операцією, бо граMATика втілює логіку мислення.

Вважаємо, що мовна стратегія спілкування майбутнього вчителя вже з початкових класів має бути спрямована на «кооперативний стиль» спілкування та поведінки. [2, 13] Ми впевнені, що це дасть можливість виробити комунікативну модель стосунків у різних мовних ситуаціях, створить умови для формування комунікативної компетентності, невід'ємною частиною якої є компетентність лінгвістична.

Варто зазначити, що до структури поняття комунікативної компетентності належать «здатність до участі в комунікативних ситуаціях, ситуативна адаптивність, вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки, усвідомлення своїх перцептивних умінь». [2, 13] І справді, неможливо не віднести ці складові до структури особистості вчителя. Від рівня поєднання таких рис в особистості педагога залежить рівень його професійної майстерності, орієнтація у суспільстві, якісні характеристики досвіду, культури, інтелекту.

Різні вчені (С. Рубінштейн, Л. Виготський, О. Леонт'єв) у різні часи визначали зв'язок мислення і мовлення, адже нормального мовлення без думки не існує, а думка поступово завершується в слові. [10; 3; 7] Ще В. Гумбольдт вважав мову проявом духу людини, яка виражає себе в ній. Вчений, зокрема, зазначав, що форма мови тісно пов'язана з індивідуальним сприйняттям світу окремою людиною [5, 373]. Л. Фейербах писав, що «мислити — означає зв'язно читати євангеліє почуттів» [12, 238].

Отже, цілком очевидно, що при формуванні особистості майбутнього вчителя у ВНЗ необхідно створювати такі комунікативні умови, які б могли забезпечувати розвиток уже наявних складників лінгвістичної компетентності і давали студенту можливість вільно спілкуватися, тобто реалізовувати себе інтелектуально. Адже «комунікативна компетентність безпосередньо відображає рівень культурного розвитку особистості». [2, 14]

Цілком очевидно, що майбутній учитель мусить уміти:

1) висловлювати свої думки, враховуючи своєрідність кожної із граматичної одиниці (словосполука, речення), їхні синтаксичні характеристики (склад, мету висловлювання, інтонаційне, емоційне забарвлення, модальність тощо);

2) сприймати висловлені думки учнів, спостерігаючи та аналізуючи граматичний малюнок їхньої мови та мовлення;

3) робити відповідні висновки, що ґрунтуються на співвідносному рівні його мовної та мовленнєвої підготовки.

Прикро констатувати, що у деяких школах та ВНЗ превалує «однобічний підхід» в «інформаційному обміні між учителем та учнем», бо найчастіше «на уроках учні виконують роль «пасивних споживачів знань». [2, 14] Додамо, що навіть сам процес «споживання» знань для сьогоденних учнів та студентів стає важкою та неприємною працею. Це, на наш погляд, зумовлено засиллям таких застарілих методів та форм навчання і у школі, і у ВНЗ, які не викликають в учнів та студентів потреби й умінь спілкуватися і тим самим виявляти неповторність своєї особистості комунікативну потенцію.

Ми переконані, що лише завдяки впровадженню новаторських методик, які б зацікавили студента, викладач ВНЗ зможе досягти оптимального результату у розвитку його

вмінь та навичок, що сприятиме формуванню лінгвістичної, а отже, і комунікативної компетентної поведінки майбутнього вчителя початкової школи.

Синтаксис — розділ граматики, вивчення якого несумісне з монологічною формою праці викладача. Підкреслюємо, що викладач ВНЗ має вбачати у студентові активного співрозмовника, учасника діалогу, за визначенням В. Біблера (1990), «рівноправного суб'єкта», а не «об'єкта навчання» [1, 413]. Очевидно, тільки такий підхід зможе привести до максимального опанування мовних дисциплін студентами.

Це дасть можливість:

а) розвинути певні знання норм та правил мовної граматичної поведінки;

б) сформувати відповідні уміння та навички функціонування цих норм в особливих мовленнєвих ситуаціях;

в) зорієнтувати майбутнього вчителя на пошук свого особистого стилю спілкування;

г) продемонструвати рівень його лінгвістичної, комунікативної, а отже — й інтелектуальної компетентності.

У контексті особистісно орієнтованого навчання, яке має враховувати своєрідність індивідуальності кожного студента, формування лінгвістичної компетентності як передумови компетентності комунікативної набуває особливої ваги. Адже інтелектуальні можливості особистості мають бути основою сприйняття дійсності і усвідомлення свого місця в навколишньому світі.

Гадаємо, що лінгвістичні дисципліни спрямовані не тільки на засвоєння предметів цього циклу, вони мають забезпечувати розвиток та поглиблення інтелектуальних можливостей окремого студента мовними засобами. Відповідно, засоби навчальних дисциплін мають бути адаптовані до інтелектуальних та психологічних особливостей особистості майбутнього вчителя початкової школи.

— Вважаємо за необхідне зазначити, що ефективність навчання, безперечно, залежить від рівня інтелекту окремого студента, який динамічно зростає у процесі навчання. Тобто, цілком зрозумілим є той факт, що показником інтелектуальних якостей особистості майбутнього вчителя є ступінь сформованості відповідної моделі знань, умінь та навичок.

На наш погляд, діяльність викладача ВНЗ за сучасних умов навчання необхідно спрямовувати тільки на індивідуальність студента, що сприятиме активізації його лінгвістичного мислення, професійної та комунікативної компетентності.

На думку С. Гончаренка та Ю. Мальованого, «завданням особистісно орієнтованого навчання найбільше відповідає побудова предметного навчання за інтегрованим типом» [4, 2], бо саме таке навчання сприятиме формуванню власного погляду студента на світ, дасть кожному з них певний «суб'єктний досвід» спілкування, мовної поведінки, культури взагалі.

Таким чином, саме за такого підходу до підготовки майбутнього педагога створюються сприятливі умови для набування свого суб'єктного досвіду, на основі якого потім будуть сформовані його наукові знання. Суттєво, що якість знань зорієнтує майбутнього вчителя на відповідні психолого-методичні моделі, які побудовані з урахуванням розумового розвитку учнів початкових класів. Однією з таких моделей може бути, на наш погляд, так звана «особистісна модель». Особливістю такої моделі є постійна «увага до індивідуальності кожної дитини». Система навчання базується на особистісному творчому підході до її потреб та інтересів.

Постійно здійснюючи такий підхід у викладанні синтаксичного циклу у ВНЗ, можливо закласти основи для пошуку оптимальних форм і методів мовної роботи зі студентами, майбутніми педагогами, які потім зможуть вдало використати вже набутий ними лінгвістичний та комунікативний досвід у спілкуванні зі своїми учнями. Саме тоді буде реалізовано основну мету викладання мовних дисциплін у вищій школі — підвищення комунікативної культури майбутнього спеціаліста.

Комунікативна культура є невід'ємною складовою частиною професійної діяльності вчителя початкових класів.

1. Библиер В.С. От наукоучения — к логике культуры: Два филос. введения в двадцать первый век. — М.: Политиздат, 1990. — 413 с.
2. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети. — Шлях освіти. — 2001. — № 3. — С. 13-16.
3. Выготский Л.С. Анализ эстетической реакции: Собрание трудов / Научная редакция В.В. Иванова и И.В. Пешкова. Комментарии В.В.Иванова. — М.: Лабиринт, 2001. — 480 с.
4. Гончаренко С., Мальований Ю. Гуманізація і гуманітаризація освіти // Шлях освіти. — 2001. — № 3. — С. 2.
5. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. — М.: Прогресс, 1985. — 373 с.
6. Закон України «Про вищу освіту». — «Освіта». — 20-27 лютого 2002 р. — С. 6.
7. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т. Т. II. — М.: Педагогика, 1983. — 320 с., ил. — (Труды д. чл. и чл.-кор. АПН СССР).
8. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. — «Освіта України». — № 29, 18 липня, 2001 р. — С. 4.
9. Потебня А.А. Слово и миф. — М.: Правда, 1989. — 622 с.
10. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. — М.: Педагогика, 1973. — 424 с.
11. Современная психология: Справочное руководство. — М.: Инфра, 1999. — С. 267, 671.
12. Фейербах Л. Избранные философские произведения. — М., 1955. — Т. I.

Резюме

Розглянуто проблему лінгвістичної та комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів, набутої насамперед при вивченні дисциплін лінгвістичного циклу у вищій школі. Йдеться про опанування мови як засобу спілкування та пізнання, яке дасть змогу отримати відповідні знання, виробити вміння та навички, використати їх у мовленнєвій практиці студентів, подальшій професійній педагогічній діяльності.

Рассматривается проблема лингвистической и коммуникативной компетентности будущих учителей начальных классов, приобретаемой прежде всего при изучении дисциплин лингвистического цикла в высшей школе. Речь идет об овладении языком как средством общения и познания, которое позволит получить соответствующие знания, выработать умения и навыки, использовать их в речевой практике студентов, дальнейшей профессиональной педагогической деятельности.

The article considers linguistic and communicative competence problem of future elementary school teachers. The subject actual it is determined by forming communicative approach to teaching linguistic subject in higher school. Just this approach will guarantee the mastering language as a means of communication and cognition, it will enable to acquire the respective knowledge, forming skills, to use them in speech practice of students and further professional pedagogical activity.